

Reagrupació familiar i immigració marroquina al municipi de Manacor.

Els processos de reagrupació familiar com a instrument per planificar la intervenció social en l'àmbit local

Miquel Àngel Oliver Perelló

Treballador social especialitzat en migracions i professor associat del Departament de Treball Social de la UIB

Índex de continguts

1. INTRODUCCIÓ
2. LA IMMIGRACIÓ MARROQUINA COM A PROCÉS I LES SEVES CARACTERÍSTIQUES GENERALS A ESPANYA
3. EL FENOMEN MIGRATORI A MANACOR. IMPORTÀNCIA DE LES XARXES MIGRATÒRIES
 - 3.1. FET MIGRATORI A MANACOR. LA IMMIGRACIÓ MARROQUINA
 - 3.2. TEORIA DE LES XARXES MIGRATÒRIES
4. FET MIGRATORI I REAGRUPACIÓ FAMILIAR. EVOLUCIÓ DEL DRET I DEL PROCEDIMENT EN LA REAGRUPACIÓ FAMILIAR
 - 4.1. EL DRET DE REAGRUPACIÓ FAMILIAR: EVOLUCIÓ
 - 4.2. EL PROCEDIMENT EN LA REAGRUPACIÓ FAMILIAR
5. EL COL·LECTIU MARROQUÍ EN ELS PROCESSOS DE RF DEL MUNICIPI DE MANACOR
 - 5.1. ÀREES DE PROCEDÈNCIA DE LES FAMÍLIES MARROQUINES
 - 5.2. TEMPS DE RESIDÈNCIA AL MUNICIPI DELS SOL·LICITANTS DE RF
 - 5.3. RÈGIM DE TINENÇA DE L'HABITATGE DELS SOL·LICITANTS DE RF
6. PERFIL DE LA DONA MARROQUINA AL MUNICIPI DE MANACOR
 - 6.1. DONA MARROQUINA I EDUCACIÓ
 - 6.2. DONA I FEINA: SITUACIÓ DE LA DONA MARROQUINA EN RELACIÓ A L'ÀMBIT LABORAL
 - 6.3. DONA I TRADICIÓ: EL ROL DE LA DONA MARROQUINA EN LA SOCIETAT
7. SITUACIONS DE NECESSITAT DEL COL·LECTIU MARROQUÍ AL MUNICIPI DE MANACOR
8. CONSIDERACIONS EN RELACIÓ AMB LA INTERVENCIÓ SOCIAL AMB EL COL·LECTIU MARROQUÍ
 - 8.1. LA DONA COM A OBJECTIU PRIORITARI DE LA INTERVENCIÓ SOCIAL AMB LES FAMÍLIES MARROQUINES
9. BIBLIOGRAFIA

Resum: L'article "Reagrupació familiar i immigració marroquina al municipi de Manacor. Els processos de reagrupació familiar com a instrument per a la planificació de la intervenció social en l'àmbit local" vol destacar la importància que els processos de

reagrupació familiar suposen pels municipis a causa del volum creixent de persones que arriben als llocs de destí a través d'aquests, i els reptes que l'arribada de persones des dels seus llocs d'origen suposa per a l'administració local, que a la vegada participa dels processos de reagrupació familiar.

Des de l'anàlisi de la població marroquina que participa dels processos esmentats al municipi de Manacor, i de les necessitats socials d'aquest col·lectiu en concret, es realitzen algunes consideracions al voltant de la intervenció social, amb atenció especial a la dona marroquina com a objecte prioritari de la intervenció, i des de la consideració d'aquesta com a element indispensable en els processos d'integració.

Paraules clau: reagrupació familiar, immigració marroquina, xarxes migratòries, intervenció social.

1. Introducció

A través de l'anàlisi de dades que ofereixen els processos de reagrupació familiar (d'ara endavant, RF), que tenen lloc al municipi de Manacor, aquesta investigació tracta d'aprofundir en el coneixement del col·lectiu marroquí que de manera important està arribant al municipi a través d'aquests processos, i especialment pretén conèixer alguns trets característics de les dones marroquines que hi participen, ja que parteix del fet de situar-les com a element essencial en relació amb els processos d'integració del col·lectiu marroquí al municipi de destí. La informació obtinguda sobre la població marroquina assentada a Manacor, i especialment sobre les dones pertanyents al col·lectiu, es complementa amb dades sobre les situacions de necessitat detectades

entre les famílies marroquines del municipi, el que dona la possibilitat de fer algunes consideracions al voltant de la intervenció social adreçada al col·lectiu marroquí.

D'altra banda, la delegació progressiva de responsabilitats a l'administració local amb relació al fet migratori, i concretament amb relació als processos de RF, és valorada de manera molt positiva ja que si per realitzar determinades tasques d'aquests processos els ajuntaments disposen dels recursos adients, la informació i coneixements que aquests proporcionen als professionals poden resultar molt útils pel que fa a la planificació i al disseny d'accions dirigides al col·lectiu, i possibiliten que aquestes s'adeqüin a les necessitats reals i també a les capacitats de les persones a qui es dirigeixen.

Cal destacar, per acabar, que amb relació al col·lectiu marroquí que participa dels processos de RF que tenen lloc al municipi, la investigació es realitza a partir de l'estudi de dos grups: d'una part, els sol·licitants de RF, i d'una altra, les dones marroquines arribades a través d'aquests processos.

2. La immigració marroquina com a procés i les seves característiques generals a Espanya

L'emigració marroquina a l'estranger ha passat d'una etapa inicial que es limitava a uns focus concrets, a una emigració que, de manera general, s'ha estès pel conjunt del territori. En el cas de l'emigració marroquina cap a Espanya, d'altra banda recent, destaquen tres regions concretes: El Rif oriental, el Marroc Atlàntic i la península tingitana.

Malgrat el veïnatge entre el Marroc i Espanya i el que representen les xifres refe-

rides als immigrants marroquins al nostre país en relació amb la resta de col·lectius estrangers, la presència de ciutadans marroquins a Espanya va ser nul·la durant segles. Ni tan sols el fet que milers de marroquins assentats a Europa creuessin anualment el nostre territori durant el període estival camí del Marroc, va suposar que Espanya es convertís en destinació preferida pels marroquins fins pràcticament els anys setanta amb l'enlairament econòmic d'algunes regions espanyoles.

Es produeix a partir d'aquest moment un creixement estable però continuat de la colònia marroquina amb etapes de creixement espectacular com la produïda a partir de la regularització de 1985, que arriba al màxim exponent el 1991, moment en què es produeix la implantació del visat. Els processos de regularització successius, els naixements a Espanya i les reagrupacions familiars, expliquen l'important creixement del col·lectiu fins a l'actualitat.

Algunes dades assenyalen la població marroquina resident a Espanya com a eminentment masculina, amb equilibri de sexes entre els menors, amb un nivell important d'analfabetisme –especialment accentuat entre les dones–, i amb una concentració molt important a grans ciutats com Madrid i Barcelona, a més de destacar-se la presència en municipis de menor mida com El Ejido, Cartagena o Terrassa. Amb relació al mercat de treball, una característica important del col·lectiu és la diferència existent entre sexes que situa els homes amb una taxa d'activitat del 93% i les dones amb una taxa no superior al 40%. Finalment, una altra característica important de la colònia marroquina a Espanya és la importància del seu moviment associatiu, especialment si el comparem amb el d'altres col·lectius estrangers existents al nostre país.

3. El fenomen migratori a Manacor. Importància de les xarxes migratòries

3.1. Fet migratori a Manacor. La immigració marroquina

La incorporació constant de persones estrangeres al municipi de Manacor està motivada tant per la bonança econòmica i les expectatives de trobar feina mantingudes durant els darrers anys, com per la importància de les xarxes migratòries, representades a través dels immigrants ja establerts al territori. Aquesta incorporació de noves famílies al lloc de destinació des d'origens molt diversos, comporta un repte molt important per al conjunt de la societat. La pluralitat i diversitat dels llocs de procedència que conflueixen en un mateix espai ha posat de manifest diferències importants en aspectes com la cultura, l'idioma, els costums i les tradicions, l'alimentació, el concepte de família i l'ús d'espais públics.

Els recursos sanitaris, educatius, socials, laborals, del mercat de l'habitatge, etc., han trobat dificultats per treballar i trobar solucions a les problemàtiques que en ocasions es presenten, tant per l'elevat nombre de persones i l'acceleració en el procés d'arribada d'aquestes, com per les dificultats específiques presents en relació amb alguns col·lectius, com succeeix amb aquells grups que presenten majors dificultats idiomàtiques i diferències importants d'àmbit cultural i religiós, entre d'altres.

El maig de 2008, el municipi de Manacor disposa de 41.407 habitants amb un percentatge de població estrangera d'un 22'5% sobre la població total del municipi. Concretament, el nombre d'estrangers censats en el padró municipal de Manacor és de 9.337 persones, de 78 nacionalitats diferents, i amb un col·lectiu majoritari format pels nacionals del Marroc de

2.978 membres, que representen el 32% del total d'estrangers de la localitat. L'important pes d'aquest col·lectiu al municipi s'aprecia en major mesura si en comparem el volum amb el d'altres col·lectius d'estrangers numèricament importants que s'hi troben presents: el segon col·lectiu en importància numèrica per exemple, és l'alemany, amb 1.710 membres (un 18,3% del total d'estrangers), mentre que del col·lectiu d'estrangers no comunitaris, el segon major col·lectiu rere el marroquí és l'equatorià format per 729 persones (un 7,8% del total d'estrangers), i el colombià, que el formen 468 membres (un 5% del total d'estrangers).

A més de representar els marroquins en el municipi un nombre significatiu, com ja s'ha assenyalat, les dificultats idiomàtiques presents en la majoria dels casos, la presència d'alguns estereotips entre la població autòctona, el desconeixement general de les particularitats dels diferents col·lectius estrangers en general i del marroquí en particular, la possible no adequació d'alguns dels recursos existents, i finalment, les dificultats per a la inte-

gració representades a través de la mateixa normativa d'estrangeria, conformen elements que dificulten la integració del col·lectiu marroquí, fent a més que aquest constitueixi objecte de preocupació i protagonisme involuntari en els debats dels professionals sobre la integració dels estrangers en l'àmbit local.

Una característica important del col·lectiu marroquí resident en el municipi és que molts provenen del nord del Marroc, i destaca en molts de casos el seu origen rural i es dona la presència de nombroses persones sense alfabetitzar en el seu propi idioma o amb nivells educatius molt baixos. Entre les famílies marroquines destaca també la presència de moltes persones joves, parelles recents i també famílies amb un nombre important de fills. El desconeixement de l'idioma espanyol és present en molts dels casos, i molt especialment en el cas de les dones. En el cas dels homes, la majoria desenvolupa treballs d'escassa o nul·la qualificació amb nivell salarial baix, mentre que en el cas de les dones el nivell d'ocupació és pràcticament nul.

TAULA 1. Presència dels diferents col·lectius d'estrangers al municipi de Manacor

País	Nombre de residents	Percentatge respecte del total d'estrangers
MARROC	2.978	31,9%
ALEMANYA	1.710	18,3%
EQUADOR	729	7,8%
COLÒMBIA	468	5,1%
ARGENTINA	529	5,6%
URUGUAI	325	3,4%
ITALIA	305	3,3%
REGNE UNIT	277	2,9%
BRASIL	263	2,8%
XILE	43	0,5%
FRANÇA	129	1,4%
ROMANIA	155	1,6%
REPUBLICA DOMINICANA	88	0,9%
VENEÇUELA	94	1,0%
CUBA	72	0,8%
BOLÍVIA	195	2,1%
BULGÀRIA	75	0,8%
XINA	155	1,7%
PAKISTAN	34	0,4%
PERU	41	0,4%
ALTRES NACIONALITATS (COMUNITARIS)	301	3,2%
ALTRES NACIONALITATS (NO COMUNITARIS)	254	2,7%
TOTAL D'ESTRANGERS	9.337	100,0%

Font: Padró municipal de l'Ajuntament de Manacor de maig de 2008.

3. 2. Teoria de les xarxes migratòries

L'eficàcia de les xarxes migratòries suposa que grups de persones es traslladen des de les mateixes províncies o fins i tot des dels mateixos municipis de les àrees d'origen, a regions o municipis concrets en les àrees de destí.

Conèixer el paper que exerceixen les xarxes migratòries en els processos migratoris i concretament en els municipis de destí ha d'ajudar a entendre la continuïtat dels fluxos migratoris i les expectatives de creixement i consolidació del col·lectiu al territori. Podem recordar en aquest sentit que aquestes xarxes, una vegada constituïdes, es perpetuen amb una certa independència fins i tot de les condicions –econòmiques, entre d'altres–, de la societat receptora. Això suposa afirmar que, encara que les condicions econòmiques o d'ocupació en la societat de destí empitjorin, com pareix ser el moment actual, el procés migratori no es detindrà –tot i que probablement en les condicions actuals, s'alenteixi–, perquè la xarxa migratòria el potencia.

Al municipi de Manacor, l'elevat percentatge de població marroquina procedent d'àrees geogràfiques concretes del Marroc, més o menys properes unes a les altres, ha anat consolidant una xarxa migratòria que permet preveure una consolidació del col·lectiu amb tendència a l'increment progressiu, tot i que potser de manera moderada els anys vinents. L'elevat nombre de processos de RF que s'han produït anualment permeten, fonamentalment en relació amb aquest col·lectiu, l'arribada de dones procedents majoritàriament del nord del país.

Aquests processos migratoris posen de manifest les notables diferències que existeixen entre origen i destí entre els sistemes educa-

tiu, sanitari, de serveis socials, de funcionament i competències de les diferents administracions, etc., i que comporten la necessitat d'adoptar mesures i actuacions específiques en destí que contemplin la situació particular de les famílies nouvingudes i que siguin capaços d'adaptar-s'hi.

4. Fet migratori i reagrupació familiar. Evolució del dret i del procediment en la reagrupació familiar

Si els marroquins són el col·lectiu estranger majoritari al municipi, representen també el percentatge més alt del total de residents en el municipi com a sol·licitants de RF. Concretament, d'un total de 89 sol·licituds de RF corresponents a l'any 2006, 53 corresponen a sol·licitants originaris de Marroc, el que representa un 59,5% del total de sol·licituds.

El procés de RF constitueix actualment una de les vies més importants d'entrada (regular) de població immigrant al nostre país, i s'hi evidencien els reptes que l'impacte migratori representa per a les distintes administracions, així com per al conjunt de la societat.

Dels nombrosos estudis existents en relació amb la immigració i els col·lectius estrangers, molt pocs són els que centren exclusivament l'objecte d'estudi en els processos de RF. La importància de realitzar estudis a nivell d'àmbit local que parteixin de la informació que aporten els processos de reagrupació familiar al territori, consisteix que, a partir del volum que aquest procés representa, i el que és més important, del coneixement de les característiques de la població que arriba al municipi a través d'aquests processos, l'administració local pot disposar d'una eina molt útil per planificar i dissenyar recursos

adequats a les característiques dels destinataris, i en definitiva, per respondre eficaçment a les exigències i reptes que el procés d'integració social d'aquests en l'àmbit municipal comporta. Facilita poder identificar de manera general, possibles necessitats a curt i mitjà termini dels sectors de població que arriben per primera vegada a la localitat des dels llocs d'origen, i dissenyar amb això eines eficaces i adequades als diferents col·lectius.

4.1. El dret de reagrupació familiar: Evolució

Es parla de RF quan els familiars més pròxims, residents en un país diferent, es reuneixen amb la persona resident en un país estranger, en condicions més favorables que altres estrangers. Si recorrem al Diccionari de la Reial Acadèmia Espanyola, el terme reagrupar significa: "agrupar de nou o de manera diferent el que ja va estar agrupat", la qual cosa suposa que s'agrupa de nou la família que va estar ja agrupada al país d'origen.

A través del procés de RF, els estrangers residents legals a Espanya –sota determinades condicions en relació amb el sol·licitant com les referides a l'autorització de residència, a la disponibilitat d'allotjament adequat i a la disponibilitat de mitjans econòmics– poden sol·licitar que es reuneixin amb ells al país de destí determinats familiars, com són el cònjuge, els fills menors de 18 anys i els ascendents del sol·licitant o del seu cònjuge, que estiguin a càrrec seu i existeixin raons que justifiquin la necessitat d'autoritzar-ne la residència a Espanya.

Malgrat que els estats receptors d'immigrants s'han resistit en general a reconèixer el dret de la RF a causa dels temors que experimenten en aquest àmbit –ja que es considera l'emigració familiar com una emigració

d'assentament–, tenint en consideració la normativa desenvolupada en l'àmbit internacional, i molt especialment la Convenció sobre els drets del nen, així com altres instruments internacionals universals en matèria de drets humans, els diferents governs tracten de conciliar el dret de viure en família dels immigrants amb la sobirania nacional del país receptor.

En qualsevol cas, cal destacar l'evolució del dret de la RF que pot observar-se a través dels diferents canvis que la normativa d'estrangeria ha anat contemplant. De fet, en la primera llei espanyola d'estrangeria de 1985, no hi havia un reconeixement del dret de la RF, encara que sí que ho fa el Reglament d'execució de la mateixa, concretament, el Reial Decret 1119/1986, de 26 de maig de 1996, i si bé són alguns els juristes que proclamen que el sistema espanyol d'estrangeria s'ha mostrat històricament reticent a proclamar el dret de la RF, actualment existeixen pocs dubtes sobre el dret que gaudeixen els estrangers residents a Espanya de reunir-se amb la família al país d'acollida.

En el cas d'Espanya, el dret de la RF es posa per primera vegada de manifest el 1996 amb el Reglament d'execució de la Llei orgànica d'estrangeria de l'any 1985, encara que l'anàlisi que l'àmbit jurídic realitza exposa que en realitat aquest dret és més aviat concebut com una modalitat de visat. S'hi dicten instruccions generals i de procediment sobre la tramitació de visats per a la reagrupació de familiars d'estrangers no nacionals dels estats membres de la Unió Europea.

A través del Reial decret 155/1996, de 2 de febrer, Reglament d'execució de la Llei orgànica d'estrangeria 7/1985, Espanya assumeix el compromís amb els estats membre de la UE en relació amb l'harmonització de polítiques en l'àmbit de la RF. La RF es regula a fi

de permetre que el dret dels estrangers residents de viure en família n'inclogui el cònjuge i els fills, i considera que amb això s'afavoreix l'arrelament de l'estranger al país d'acollida.

El règim vigent de la regulació de la RF es conté als articles 16 i 17 de la Llei orgànica 4/2000 (que no ha estat modificada per la Llei orgànica 8/2000), i la Llei orgànica 14/2003, amb èmfasi especial en els tres apartats de l'article 16, així com en els apartats de l'article 17, algun dels quals ha estat modificat amb el nou desenvolupament legislatiu dut a terme a través de la Llei orgànica 14/2003, com també ha succeït amb alguns apartats de l'article 18 i 19.

El que resulta evident, d'altra banda, és que la RF s'ha anat confirmant els darrers anys com una via numèricament important d'entrada de nous estrangers a Espanya i en el cas concret del col·lectiu marroquí, aquest explota al màxim els processos de RF a causa de les dificultats que té per accedir per altres vies al nostre país.

4.2. El procediment en la reagrupació familiar

L'estranger en l'exercici del dret de RF ha de realitzar personalment la sol·licitud d'autorització de residència temporal a favor dels familiars per reagrupar. La sol·licitud pot presentar-la l'estranger amb autorització per residir a Espanya durant un any, i ha de tenir sol·licitada l'autorització per residir-hi almenys, un altre any.

Entre d'altres, s'ha de presentar la documentació acreditativa dels vincles familiars, edat, dependència legal i econòmica, còpia de l'autorització de residència i feina ja renovada o el resguard de sol·licitud de renovació corresponent, declaració jurada que no resi-

deix amb el reagrupant un altre cònjuge a Espanya, recursos econòmics disponibles i estables suficients per atendre les necessitats dels familiars per reagrupar, i finalment, disponibilitat d'habitatge adequat per part del reagrupant per atendre les necessitats dels familiars per reagrupar.

El termini de notificació de la resolució adoptada per part de l'organisme competent amb relació a la concessió d'autorització de residència temporal per RF és de 45 dies. A partir d'aquell moment el familiar o familiars objecte de RF disposen de dos mesos per sol·licitar el visat corresponent a l'oficina consular que correspongui al lloc on resideixen, acompanyada de documents com el pasaport, el certificat d'antecedents penals, una còpia de la comunicació al reagrupant de concessió d'autorització de residència temporal per RF, acreditació dels vincles familiars, etc. En el termini de dos mesos ha d'esperar-se resposta per part de l'oficina consular i a partir d'aquest moment l'interessat recollirà personalment el visat que li permetrà entrar a Espanya perquè, en el termini d'un mes des que aquesta entrada s'hagi produït, sol·liciti personalment la targeta d'identitat de l'estranger.

Amb els canvis normatius derivats de la Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social, i el seu Reglament d'aplicació, Reial decret 2393/2004, de 30 de desembre, a través del qual i mitjançant els articles 42.2 e i 45.2 b, s'atribueix a les corporacions locals la competència dels informes de disponibilitat d'habitatge adequat en la tramitació dels expedients per als procediments de RF –així com per als informes relatius a l'arrelament social per a persones originàries de països no comunitaris–, i s'obre així la possibilitat a l'administració local de tenir un major coneixement sobre les famílies immi-

grants que arriben al municipi a través d'aquests processos, així com dels sol·licitants (familiar reagrupant).

5. El col·lectiu marroquí en els processos de RF del municipi

El col·lectiu marroquí representa actualment gairebé un 60% del total dels processos de RF que es produeixen al municipi entre el conjunt de la població estrangera. Les dades obtingudes de la població marroquina arribada a través dels processos de RF, especialment en el cas de les dones reagrupades amb els seus marits, permet constatar que es tracta d'una població jove o molt jove, tenint en compte que un 40% dels casos observats no té més de 22 anys, més del 85% dels casos no superen els 26 anys, i cap cas dels estudiats no supera els 30 anys d'edat. Amb aquestes dades que reflecteixen el caràcter jove del col·lectiu, es pot preveure que una vegada reagrupada la parella en destí, tingui fills que naixeran al municipi i que poden contribuir que la família –i el col·lectiu marroquí– s'hi estabilitzi i s'hi assenti. És per tant previsible un creixement estable i continuat de la població marroquina al municipi, i destacat en relació amb altres col·lectius estrangers.

TAULA 2. Percentatge de població marroquina en els processos de RF

TOTAL D'EXPEDIENTS DE RF	Sol·licitants originaris del Marroc	Sol·licitants de la resta de col·lectius estrangers
89	53	36
100%	59'5 %	40'5 %

Font: Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Manacor. Elaboració pròpia.

TAULA 3. Edat de les dones marroquines objectes de RF (cònjuge del sol·licitant)

EDAT	18 - 22 anys	23 - 26 anys	27 - 30 anys	TOTAL
Nombre de dones	6	7	2	15
Percentatge	40,0%	46,7%	13,3%	100,0%

Font: Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Manacor. Elaboració pròpia.

En analitzar les diferències per sexe, entre els originaris del Marroc sol·licitants de RF,

poden destacar-se aquests aspectes:

Si bé més de tres quartes parts dels sol·licitants de RF del col·lectiu marroquí són homes, adquireix consideració especial el percentatge de gairebé un 20% de sol·licitants que són dones, i que explica fonamentalment que encara que, potser de manera més lenta que en relació amb altres col·lectius, la feminització progressiva del fenomen migratori pot constatar-se també entre el col·lectiu marroquí. La presència de dones marroquines –com a sol·licitants de RF en un percentatge que comença a ser significatiu– representa, per les característiques i exigències de la normativa en els processos de RF, el percentatge de dones que realitzen totes activitats laborals continuades en la societat de destí que els permet acreditar ingressos suficients i gràcies a les quals es produirà l'arribada a Espanya dels seus cònjuges masculins.

La feminització del flux marroquí pot veure's potenciat si gradualment es continuen produint alguns canvis necessaris en la societat marroquina, a la qual cosa contribuirà de manera important que es continuïn mantenint determinades condicions en destí, com per exemple, les que faciliten la feina de les dones, com succeeix en el cas del municipi de Manacor.

Pel que fa al nombre de familiars per reagrupar, els homes reagrupen un major nombre de familiars que les dones (2,9 per 1,1, de mitjana), i això respon fonamentalment que els homes, en iniciar el procés migratori, han deixat al Marroc

la dona i els fills, i per tant, quan inicien el procés de RF, porten els membres de la família a

residir amb ell, mentre que les dones marroquines no emigren deixant fills al país d'origen, contràriament al que succeeix amb altres col·lectius emigrants com és el cas d'alguns grups llatinoamericans. Les dones marroquines del municipi, d'altra banda, exerceixen en menor mesura el paper de mantenidores principals de la família, si bé això no vol dir que no enviïn diners als pares que resideixen al Marroc o als germans menors perquè puguin estudiar, etc.

Per això, amb relació al cicle familiar dels sol·licitants cal destacar que la majoria dels

homes tenia ja formada la seva pròpia "família de procreació", en el moment d'emigrar mentre que això no succeeix en el cas de les dones. Els casos de les dones estudiades reagrupen majoritàriament només el cònjuge –només un cas de tot els observats reagrupa just un familiar, que és el marit de la sol·licitant–, i en els altres casos, els familiars per reagrupar són els pares. Destaca per tant l'absència en l'emigració de dones amb càrregues familiars.

Un altre aspecte que cal tenir en compte és l'edat dels fills que arriben a través d'aquests

TAULA 4 . Sol·licitants de RF del col·lectiu marroquí per sexes

RF DEL COL·LECTIU MARROQUÍ	SOL·LICITANTS EN DESTÍ (HOMES)	SOL·LICITANTS EN DESTÍ (DONES)
Nombre	53	43
Percentatge	100%	81,20%

Font: Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Manacor. Elaboració pròpia.

TAULA 5. Característiques de la població marroquina sol·licitant de RF

EDAT	Homes	Dones
18-25 anys	2	3
26-35 anys	4	2
36-45 anys	6	2
Mitjana d'edat	34,67 anys	27,7 anys
TEMPS DE RESIDÈNCIA AL MUNICIPI	Homes	Dones
0-2 anys	2	3
3-5 anys	3	4
6-8 anys	6	-
9-10 anys	1	-
Mitjana d'anys de residència	5,75	3
ACTIVITAT LABORAL	Homes	Dones
Construcció	100%	-
Serveis	-	85,70%
Servei domèstic	-	14,30%
NOMBRE DE FAMILIARS PER REAGRUPAR	Homes	Dones
1	4	6
2 a 3	3	1
4 a 5	4	-
Més de 5	1	-
Mitjana de familiars per reagrupar	2,9	1,14
NIVELL DE PARENTIU DELS FAMILIARS PER REAGRUPAR	Homes	Dones
Cònjuge	91,67%	85,70%
Fills	66,67%	-
Ascendents	8,33%	14,29%

Font: Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Manacor. Elaboració pròpia.

TAULA 6. Edat dels fills arribats a través de la RF

EDATS	Nombre de fills	%
0-2 anys	5	21,70%
3-5 anys	5	21,70%
6-8 anys	3	13%
9-11 anys	7	30,40%
12-14 anys	1	4,40%
15-17 anys	2	8,70%
TOTALS	23	100%

Font: Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Manacor. Elaboració pròpia.

processos. Més d'un 40% dels fills té edats inferiors als 6 anys i per tant prèvies al període d'escolarització obligatòria. La meitat té menys de 3 anys. Aquesta darrera circumstància suposa un factor important que cal tenir en compte amb relació a les possibilitats

de participació de les dones en la societat d'acollida, especialment significatives si els recursos perquè participin no contemplen aquests factors. D'altra banda, hi ha també un percentatge dels menors (lleugerament superior al 12%), que arriba amb edats compreses entre els 12 i els 17 anys, la qual cosa es tradueix en la major part dels casos en serioses dificultats d'adaptació a un dels àmbits primordials per a l'acomodació en la societat de destí com és el sistema educatiu.

Un dels conflictes principals entre la població immigrant sol manifestar-se precisament entorn de l'àmbit educatiu i social, de manera destacada en el cas de les nines (d'origen marroquí), ja que poden rebre missatges contradictoris entre els que provenen de la seva família i els que procedeixen del sistema educatiu i de la societat en general, que no manté els mateixos esquemes que conserven encara, en alguns casos, els seus pares.

Un altre factor que no per conegut deixa de ser important, és el fet que en la totalitat dels casos estudiats estan casats amb persones de la seva mateixa nacionalitat (la qual cosa tampoc no succeeix en el cas d'altres col·lectius d'immigrants). Si bé en aquest cas té òbviament molta relació amb el pes de la religió (musulmana), dominant entre el col·lectiu marroquí i minoritària entre altres col·lectius d'estrangers residents, així com entre la mateixa població autòctona.

5.1. Àrees de procedència de la famílies marroquines

La totalitat de les dones marroquines objecte de l'estudi procedeixen d'una zona concreta del Marroc: la regió del Rif, encara que geogràficament és molt àmplia i amb diferències significatives entre les províncies que la conformen. De la regió del Rif (oriental), i majoritàriament d'origen rural, procedia la majoria

de l'emigració marroquina a Espanya fins aproximadament els anys setanta, i destacava la pertinença d'aquests immigrants a les comunitats camperoles berberòfonas.

El Rif central i oriental representat a través de les províncies d'Al-Hoceima, Nador i Taza, d'on procedeixen més de la meitat de les dones, són regions desfavorides que porten molt de temps representant àrees importants d'emigració a l'exterior. Concretament, un 60% de les dones procedeix del Rif central i oriental, caracteritzat per una economia rural pobre on predomina l'agricultura tradicional i el pasturatge –que augmenta a mesura que s'avança cap al sud de la regió–, encara que la pesca marítima constitueix una de les activitats principals al litoral de la regió que es concentra fonamentalment al port d'Al-Hoceima.

Si la zona de Taza-Al-Hoceima és una regió que porta molt de temps "expulsant" emigrants a l'exterior, a la regió oriental, on destaca Nador, es mostra l'important descens de població que ha sofert la zona rural. Malgrat això, la pobresa en aquesta regió oriental és menor encara que en altres regions del país, fonamentalment a causa del contraban que procedeix de Melilla i Algèria i, per descomptat, al suport material dels residents a l'estranger, que constitueixen cada vegada una contribució més important.

Una altra regió emissora representada de manera important és la que es coneix com el Marroc Atlàntic i les planes interiors (d'on procedeixen el 40% de les dones), que exemplifica el fenomen de sortida de ciutats de mida gran o mitjana com Rabat o Beni-Mellal, capital regional considerada un dels focus més importants d'emigració clandestina a Europa. Aquesta regió no ha format part de les regions migratòries tradicionals i actualment en un percentatge important repre-

senta una emigració de tipus urbà, en alguns casos de ciutats de l'interior com Meknès i on es troben formant part de l'emigració no sols població marroquina amb baix nivell formatiu, sinó també persones que han finalitzat estudis de segon cicle i fins i tot universitaris. Una dada que cal tenir molt en compte en qualsevol cas és que aquesta regió representa, pel que fa al conjunt de l'emigració marroquina cap a Espanya, una de les zones d'emigració femenina menys importants.

amb l'habitatge i la feina, i que pot qualificar-se de certa estabilitat i sense millores substancials. Cal tenir en compte que a més de pagar-se l'estada a Espanya, la persona immigrant ha de lliurar periòdicament diners al país d'origen per mantenir la dona i els fills, a més de tractar d'estalviar per poder pagar els viatges anuals per visitar els seus familiars.

La realitat sembla mostrar que el projecte migratori inicial protagonitzat per l'home

TAULA 7. Llocs d'origen de les dones marroquines objecte de RF

PROVINCIA	Al-Hoceima	Azilal	Beni-Mellal	El-Jadida	Meknès	Nador	Rabat	Taza	TOTAL
Nombre de dones	4	2	1	1	1	3	1	2	15
Percentatge	26,60%	13,30%	6,70%	6,70%	6,70%	20,00%	6,70%	13,30%	100%
Municipi	Bni Bouayach	Azilal				Zaio, Al-Aaroui, Nador		Guercif	
Nombre de dones	4	2				3		2	

Font: Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Manacor. Elaboració pròpia.

5.2. Temps de residència al municipi dels sol·licitants de RF

Els sol·licitants de RF homes presenten una mitjana d'edat superior a la de les dones en set anys, alhora que també més temps de residència al municipi. En relació amb aquest darrer aspecte cal destacar que cap de les dones estudiades no porta més de cinc anys de residència al municipi quan sol·licita la RF, mentre que en el cas dels homes, més de la meitat dels casos estudiats en porten entre sis i deu anys quan inicien el procediment. Quan els demanen sobre aquest fet –perquè

no el van iniciar abans–, la majoria respon que és a causa de “no disposar dels mitjans econòmics necessaris, per la feina, per l'habitatge”, però la situació que presenten en el moment d'iniciar la sol·licitud suposa molt poques variacions respecte d'anys anteriors en relació

marroquí que ha emigrat tot sol a l'estranger amb la idea de tornar a la seva ciutat al cap d'uns quants anys després d'haver millorat la seva situació econòmica, s'ha anat modificant amb el temps transcorregut en destí. En molts de casos, potser la situació de solitud en destí per l'absència de la dona i els fills, ha “forçat” la RF que s'ha dut a terme sense que les condicions i els mitjans fossin encara els idonis per a l'assentament de la família al lloc de destí.

TAULA 8. Temps de residència al municipi de destí en el cas de les dones com a sol·licitants de RF

TEMPS DE RESIDÈNCIA AL MUNICIPI	1-6 mesos	7-12 mesos	>1-2 anys	TOTAL
Nombre de dones	8	5	2	15
Percentatge	53,30%	33,30%	13,30%	100%

Font: Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Manacor. Elaboració pròpia.

5.3. Règim de tinença de l'habitatge

En relació amb l'habitatge, les diferències per sexes entre la població marroquina no són gaire significatives. El més destacable en

aquest aspecte és que gairebé la pràctica totalitat dels casos d'ambdós sexes, disposa únicament d'habitatge en règim de lloguer. Aquesta informació contrasta amb l'informe del catedràtic J. Aranda Aznar¹, segons el qual sis de cada deu estrangers de les Balears resideixen en un habitatge de propietat. Aquesta xifra, tanmateix, és enganosa ja que el percentatge del 6% es correspon únicament amb els estrangers procedents de la UE. De la resta de col·lectius estrangers –sud-americans, centreamericans, asiàtics i africans (entre aquests darrers es trobaria el col·lectiu marroquí)–, són els que ocupen el percentatge de propietaris d'habitatges més baix de les Illes, amb tan sols el 19%.

TAULA 9. Règim de tinença de l'habitatge

RÈGIM DE TINENÇA	Homes	Dones
Llogada	100%	85,71%
Propietat	-	14,29%

Font: Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Manacor. Elaboració pròpia.

6. Perfil de la dona marroquina arribada a través de la RF

6.1. Dona marroquina i educació

La tradicional reclusió de la dona marroquina en l'àmbit domèstic ha suposat vedar-li l'accés a l'educació. Una dada molt important que hem de tenir en compte és l'elevat percentatge de dones analfabetes en el propi idioma –més de la meitat dels casos–, al qual cal afegir el percentatge de dones que no van finalitzar els estudis primaris. El total d'ambdues situacions suposa que dues de cada tres dones es troben en aquesta situació (analfabetes o sense haver finalitzat els estudis primaris). Aquesta dada

TAULA 10. Nivell d'estudis de les dones marroquines

NIVELL D'ESTUDIS (EN ORIGEN)	Analfabeta en l'idioma matern	Estudis primaris sense finalitzar	Estudis secundaris sense finalitzar	Estudis secundaris	TOTAL
Nombre de dones	8	2	2	3	15
Percentatge	53,30%	13,30%	13,30%	20%	100%

Font: Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Manacor. Elaboració pròpia.

en qualsevol cas no hauria de resultar sorprenent si es contrasta amb les dades que ofereixen alguns estudis sobre la situació de les dones al Rif, en algun dels quals s'assenyala que més del 87% de les dones són analfabetes, i que tan sols una de cada deu dones al món rural del Marroc sap llegir i escriure. Tampoc no pot obviar-se el pes de la tradició en una societat com la rifenya on les nines ja tenen un futur traçat des que neixen: casar-se i fundar una família. Conseqüentment la situació en la qual es troben la major part de les dones en arribar a l'edat adulta, és la descrita.

Pel que fa al coneixement del castellà de les dones reagrupades, el més destacable és la dada referida a aquelles que no tenen intenció d'aprendre'l i que suposen un 20% del total. Les respostes que aquestes dones ofereixen en molts de casos reforcen les dades anteriors i permeten observar el poc significat que per a algunes d'elles –i per als seus familiars–, té la possibilitat de comunicar-se i relacionar-se amb l'entorn i amb persones alienes a l'entorn familiar i al col·lectiu de pertinença, les escasses expectatives d'inserció laboral, etc. Des del coneixement d'aquesta situació, l'alfabetització de les dones ha de constituir el primer pas indispensable per a qualsevol programa que es plantegi l'objectiu de la millora de la seva situació en la societat de destí.

6.2. Dona i feina: Situació de la dona marroquina en relació a l'àmbit laboral

Si el mercat laboral espanyol es troba seg-

¹ Aranda Aznar, J. “Accés a la propietat de l'habitatge de la població immigrant”. Ministeri de l'Habitatge, 2006.

mentat per sexes, també ho està –fins i tot en major mesura–, per als col·lectius estrangers. Així, es pot observar clarament en la informació relativa a l'activitat laboral dels reagrupants pertanyents al col·lectiu marroquí, com el 100% dels homes es dedica a un sol sector d'ocupació –la construcció–, mentre que les dones es concentren només en dos sectors: serveis (hoteleria), i servei domèstic.

Una qüestió que cal destacar referida a l'activitat laboral de les dones marroquines és la dedicació majoritària d'aquestes en el municipi a activitats relacionades amb el sector serveis (cambrera de pisos, ajudant de cuina, contractades en empreses de neteja), i minoritàriament com a autònomes en tasques de servei domèstic, com succeeix també en el cas d'altres col·lectius estrangers. Com a explicació a aquesta situació es poden contemplar diferents factors: d'una part, la competència existent al municipi entre els diferents col·lectius de persones immigrants per a la recerca d'ocupació en activitats relacionades amb la cura de persones grans. Dins aquest marc de competència s'ha pogut contrastar una clara preferència per part dels ocupadors autòctons per contractar persones d'origen sud-americà. D'altra banda, la major part d'aquestes feines es desenvolupen en el marc de l'economia submergida, el que no sol interessar a dones que disposen d'una situació regular a Espanya –que en el cas de les dones marroquines són majoria respecte d'altres col·lectius de dones estrangeres–, i que poden aspirar amb aquesta situació a “millors” condicions laborals.

D'altra banda, poc més de la meitat de les entrevistades manifesten clarament que no tenen intenció de treballar a Espanya, i un elevat percentatge d'aquelles que manifesten intencions de fer-ho, desitgen exclusivament treballar en tasques de neteja en domi-

cilis particulars o fins i tot en el seu propi domicili (cosint, etc.). En molts de casos es tracta, d'altra banda, d'expectatives poc realistes en dones que encara tenen un escàs coneixement de l'entorn i que no tenen en compte ni la competència existent en relació amb el treball al sector del servei domèstic, ni la importància que adquireix per desenvolupar-lo la competència lingüística de les treballadores, que seran “contractades” en la majoria dels casos per famílies autòctones que solen imposar aquest coneixement com a requisit mínim.

Si relacionam la situació laboral d'aquestes dones en destí amb la situació que tenien abans d'emigrar, ens trobam que el cent per cent de les dones observades no té experiència laboral –fora de les llars–, prèviament a la seva arribada a Espanya. Més d'un 85% d'aquestes dones als seus llocs d'origen desenvolupaven únicament tasques com a mestresses de casa, mentre que un reduït percentatge era encara estudiant (cal tenir en compte que moltes d'aquestes dones arriben a edats molt joves al matrimoni, i com a conseqüència d'això, a l'emigració a través dels processos de RF). Convé destacar doncs, el fet que no hi hagi cap cas entre els observats, en el qual les dones hagin desenvolupat activitat laboral normalitzada en el país d'origen. Amb tot això tampoc ha de resultar estrany que més de la meitat ni es plantegi la possibilitat de realitzar activitat laboral en un futur en la societat de destí.

En qualsevol cas, si bé alguns experts afirmen que l'accés de la dona marroquina en general al treball remunerat en destí és un procés que no es pot aturar, no és menys cert que en l'actualitat aquesta accedeix encara generalment a feines poc apreciades pels homes i a professions considerades com a femenines. Les dades referides a les dones marroquines que treballen mostren, d'altra banda, bona

part del panorama general pel que fa als sectors majoritaris d'ocupació de les dones estrangeres a Espanya, a causa, precisament, de la seva condició com a tal, i independentment de quin sigui el lloc d'origen.

TAULA 11. Situació laboral / expectatives de les dones marroquines en destí

SITUACIÓ LABORAL / EXPECTATIVES	No treballa ni té expectatives de fer-ho a Espanya.	No treballa actualment però s'ho planteja.	NS/NC	TOTAL
Nombre de dones	8	6	1	15
Percentatge	53,3%	40,0%	6,7%	100,0%

Font: Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Manacor. Elaboració pròpia.

TAULA 12. Activitat en origen de les dones marroquines

ACTIVITAT	Mestressa de casa	Estudiant	TOTAL
Nombre de dones	13	2	15
Percentatge	86,7%	13,3%	100%

Font: Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Manacor. Elaboració pròpia.

6.3. Dona i tradició: el rol de la dona marroquina en la societat

Cal partir del fet que les dones estudiades –així com les dones pertanyents al col·lectiu marroquí en general–, es defineixen en primer lloc per la seva pertinença al món àrab i a la religió musulmana. El su destí és el de ser esposa i mare, el que comporta per a alguns homes la necessitat de protegir-la, i que es tradueix freqüentment en impedir-li la llibertat de moviments a través del control i la reclusió en l'àmbit domèstic.

Si tradicionalment les dones casades del Rif surten del domicili conjugal només en ocasions puntuals (per anar a l'hospital, etc.), aquest patró de conducta es reproduïx en molts de casos també al lloc de destí. Malgrat que en algun dels casos estudiats el temps d'estada de les dones en el municipi és encara escàs, és destacable que un bon nombre de dones coneix només recursos bàsics del municipi com poden ser l'hospital o el centre de salut –66,7% de les dones–, o que una de cada quatre dones només surt del domicili acompanyada del marit.

No pot obviar-se que malgrat que es tracta d'un tipus d'emigració econòmica, formada per una població jove i en edat laboral, difereix notablement en alguns aspectes d'altres col·lectius d'estrangers. És important destacar algunes circumstàncies presents entre el col·lectiu com són les actituds d'altres membres del grup domèstic cap a la dona amb referència a l'existència de mecanismes patriarcals de control de les dones en la societat marroquina i més concretament a la regió del Rif. Cal recordar en aquest sentit la pertinença de la majoria de les famílies residents en el municipi a la cultura bereber, més tradicional en general que la població àrab del Marroc.

Mentre aquests patrons de conducta cap a la dona es mantinguin també en les societats de destí –a la qual cosa contribueixen les xarxes consolidades als llocs d'arribada, i que funcionen a través de la pressió que exerceixen els mateixos membres del col·lectiu marroquí assentats al municipi com a instrument de control en el manteniment dels costums de la societat d'origen–, les situacions de desigualtat de les dones es consoliden i perpetuen també en les àrees d'acollida.

Encara que es parla d'una cada vegada major visibilitat de les dones del Rif pel que fa a l'increment de la participació progressiva en activitats socials, la situació d'escassa participació de les dones en les diferents esferes de la vida social condiona el paper de la dona en els processos migratoris, que es tradueix en una emigració molt escassa de dones totes soles, si bé sempre es donaran aquells casos de dones que no es sotmeten a les normes socials esta-

blertes i que tindrà com a conseqüència l'emigració en solitari com a part d'un projecte propi. En la societat marroquina en general, les actituds d'aquesta cap a l'emigració de les dones totes soles té relació amb els rols que la societat atribueix al conjunt de les dones. La sortida de les dones totes soles a l'estranger no és ben acceptada en la major part de la societat marroquina, i aquesta falta d'acceptació es manté també en les societats de destí, especialment en aquelles territoris de mida mitjana o reduïda.

Encara que l'emigració permet a les dones una major llibertat, les dones marroquines que es troben totes soles al municipi estan també d'alguna manera

“controlades” pel col·lectiu marroquí resident. Aquesta pressió, per exemple, afecta enormement les dones que han pres la decisió de separar-se dels marits, fins al punt que en alguns casos no els queda cap altra opció que traslladar-se a residir a altres municipis on no les coneixen.

Si el poder que exerceix l'home en la societat marroquina en comparació amb el de la dona és molt important, en municipis de destí com Manacor, on el col·lectiu marroquí és numèricament important i procedent d'àrees d'origen més o menys properes unes a altres –el que facilita la cohesió entre els membres–, la pressió del col·lectiu sobre la dona persegueix el manteniment dels costums entorn, per exemple, del rol que exerceixen cada un dels sexes i del manteniment del paper que cada un d'ells desenvolupa en la societat d'origen. L'important pes del col·lectiu masculí que es troba assentat al municipi dificulta també per

tant, el canvi en les relacions de gènere i en la vida de les dones. És un més dels factors que fan que l'índex de feminització dels processos migratoris del col·lectiu marroquí sigui encara escàs i que, per tant, entre el col·lectiu marroquí, l'home continuï essent el pioner de l'emigració.

TAULA 13. Nivell de coneixement de l'entorn de les dones marroquines

NIVELL DE CONEIXEMENT	Nul	Baix(*)	Alt	TOTAL
Nombre de dones	2	10	3	15
Percentatge	13,3%	66,7%	20,0%	100,0%

(*) Només coneix recursos bàsics: Centre de Salut, Hospital...
Font: Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Manacor. Elaboració pròpia.

TAULA 14. Nivell de coneixement de l'idioma de destí de les dones marroquines

NIVELL	Nul. Manifesta interès per aprendre'l	Nul. Manifesta no tenir interès per aprendre'l	Baix. Manifesta interès per aprendre'l	Baix. Manifesta no tenir interès per aprendre'l	Nul	Baix	TOTAL
Nombre de dones	8	2	2	1	1	1	15
Percentatge	53,3%	13,3%	13,3%	6,7%	6,7%	6,7%	100%

Font: Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Manacor. Elaboració pròpia.

7. Situacions de necessitat del col·lectiu marroquí al municipi

A partir de la valoració de les demandes realitzades pel col·lectiu marroquí al Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Manacor, es poden descriure les situacions principals de necessitat d'aquesta població. Les demandes principals realitzades poden resumir-se de la manera següent:

- Sol·licituds d'ajut econòmic per cobrir necessitats bàsiques.
- Sol·licituds de participació (per part de les dones), en tallers i accions formatives que comportin ingressos per participar (beques).
- En menor mesura, demanda d'ajut per cercar feina i per participar en altres accions de formació no remunerades.

La valoració de les situacions de necessitat que es presenten pot resumir-se també de la manera següent:

- Insuficiència d'ingressos en la unitat familiar motivada per l'elevat nombre de membres amb només un adult (l'home) que realitza activitat laboral que li aporti ingressos, baix nivell salarial de la major part de les ocupacions que s'exerceixen, dèficits formatius i/o d'experiència laboral.
- Mancances en competència lingüística que els dificulten la participació en accions formatives i els limiten en relació amb les possibilitats d'ocupació.

En relació amb la insuficiència d'ingressos de moltes famílies marroquines que han reagrupat els membres es pot recordar que amb la reagrupació es produeix un lògic increment de les despeses en ser més elevat el nombre de membres que cal mantenir en destí amb un major cost de vida que en origen, on a més normalment s'ha produït un canvi d'habitatge passant el reagrupant de compartir habitatge (i les despeses), amb altres compatriotes, a haver-ne d'assumir ell tot sol les despeses, etc.

8. Consideracions en relació amb la intervenció social amb el col·lectiu marroquí

A més de la dona marroquina aïllada en el seu entorn familiar i no activa laboralment, és important destacar –el 20% de dones sol·licitants de RF en destí– la dona que desenvolupa una activitat laboral continuada a través de la qual es produeix el RF que comportarà el naixement de fills i la seva posterior socialització en la nova societat. En la societat d'acollida es reflecteixen els mateixos canvis que, encara que molt lentament, s'estan produint en la societat marroquina.

En qualsevol cas, quan es tracta d'analitzar la situació de les dones marroquines que es van assentant en el municipi, cal ubicar-les en relació amb l'entorn del qual procedeixen. Les dades recollides han permès constatar que el 100% dels casos estudiats procedeix d'una àrea concreta del Marroc: el Rif. Per entendre l'encara escassa relació d'aquestes dones amb l'àmbit laboral, el baix nivell educatiu de molts dels casos o les situacions d'aïllament en les quals puguin trobar-se en la societat de destí, és precís conèixer algunes dades del context de procedència:

La societat tradicional rifenya està marcada pel patriarcat. En la societat marroquina, i en la rifenya en particular, la submissió de l'esposa a l'espòs és implícita en el matrimoni. Encara que la posició de subordinació no es limita al poder econòmic, la dependència econòmica tampoc no pot obviar-se. L'home en la societat marroquina del Rif és el responsable de cobrir les necessitats econòmiques de la família –tant de l'esposa com dels fills–, mentre que a la dona li queden reservades les tasques pròpies de la llar –a més de les reproductives–, i aquesta diferència present en origen, òbviament es trasllada a la societat de destí, almenys de manera molt accentuada en les primeres fases del procés migratori. Actualment, en la majoria dels casos, les relacions socials de les dones marroquines amb l'entorn i amb la resta de col·lectius, són escasses o nul·les en el municipi.

Les comunitats de procedència dels col·lectius marroquins assentats a Manacor són majoritàriament de societats agrícoles, amb un funcionament concret dels grups domèstics marcats per una ideologia de gènere. Amb això, ni encara en situacions de dificultat econòmica de la unitat familiar, no és fàcil concebre un canvi o una flexibilització dels rols existents. Malgrat això, s'ha pogut constatar que algunes famílies marroquines

amb dificultats per la situació econòmica en destí i davant la falta d'altres alternatives per fer-hi front, comencen a modificar les seves estratègies i plantejar-se que les dones accedeixin a determinades activitats laborals.

L'existència d'una comunitat marroquina estable en el municipi de Manacor i les interrelacions existents entre els seus membres, consoliden les pautes de comportament que ja hi havia en la societat d'origen i s'encarreguen de vetllar-ne el manteniment. En parlar del control i la pressió que sobre les dones exerceix la comunitat, no es fa referència únicament al control que exerceixen els marits sinó també al que duen a terme altres familiars com les mares o els germans dels marits. Aquests factors mostren una societat on les relacions familiars són complexes i on la ideologia predominant representa una forta resistència al canvi en els rols de gènere.

Respecte dels rols dels diferents sexes, podem establir una relació entorn de com aquests mateixos incideixen de manera diferent en els processos migratoris. En el cas de les dones que simplement segueixen els marits en el procés migratori, per exemple, es posa de manifest el pes que cada un dels sexes té en el procés familiar de presa de decisions, és a dir, sobre les relacions de poder existents dins del grup domèstic. L'arribada de dones totes soles al municipi que posteriorment han reagrupat els seus marits, pot respondre, d'altra banda, a causes no exclusivament econòmiques com a desencadenants de l'emigració –si bé existeix sens dubte una expectativa de millora de l'estatus econòmic–, sinó al rebuig del rol i la posició que ocupen en origen i a la recerca de nous espais i oportunitats dels quals difícilment poden disposar en la societat marroquina.

L'existència de xarxes migratòries, que faciliten el flux d'informació comunicant societats d'origen i de destí i traslladen grups d'un lloc a un altre, pot suposar canvis en determinats aspectes de la cultura d'origen en àmbits relatius a la participació dels diferents sexes en la societat, entorn de la divisió sexual de la feina, i en suma, en els rols que exerceixen homes i dones en la societat marroquina.

8.1. La dona com a objectiu prioritari de la intervenció social amb les famílies marroquines

L'anàlisi de la informació que caracteritza el col·lectiu marroquí assentat al municipi, incloent aquella referida als patrons culturals i al context de procedència, la de les necessitats i dificultats que es troben en el destí, permet establir encara que sigui de forma molt genèrica, algunes consideracions en relació amb la intervenció social que es realitza amb les famílies marroquines assentades al municipi, i que de forma abreujada pot resumir-se de la manera següent:

En les societats de destí, les intervencions que pretenguin duu a terme accions per al foment de la igualtat i la participació d'aquestes dones en la societat han de contemplar les circumstàncies particulars que caracteritzen aquests col·lectius marroquins originaris del nord del Marroc. Si en general qualsevol persona immigrant ha de realitzar un procés gradual d'adaptació "entre el nou i el vell", més encara en aquests casos on "el vell" està tan arrelat i protegit per l'estructura familiar –i per la societat en conjunt–, que dificulta enormement les possibilitats de canvi. Més encara quan les diferències en determinats àmbits, entre origen i destí, són notables.

La superació de les situacions de necessitat detectades entre el col·lectiu, i que tenen

relació fonamentalment amb la insuficiència d'ingressos en unitats familiars on només treballa un dels membres –que és la situació majoritària del col·lectiu marroquí–, passen per un procés de canvi i adaptació progressiva d'aquestes famílies a algunes de les pautes de conducta de la societat de destí. S'intueixen nombrosos obstacles al camí cap al canvi –sense perdre en cap moment la perspectiva que parlem d'un procés llarg en el temps–, però ampliar les relacions d'aquestes famílies amb l'entorn i facilitar eines de formació adequades, tant per als membres adults de les famílies, com per als fills d'aquestes, mitjançant els suports necessaris per a l'adaptació al sistema educatiu i social, ha de constituir una prioritat. És precís atorgar un temps suficient per valorar els possibles canvis que necessàriament hauran de dur-se a terme i als quals sens dubte, contribuiran els processos de RF, per la importància que tenen –l'arribada de cònjuge i fills, especialment–, en els processos de socialització de l'individu en les societats de destí.

L'objectiu no ha de ser necessàriament treballar per incorporar la dona al món laboral, però sí fer-ho per evitar les situacions d'aïllament que els fan difícil funcionar de manera autònoma en l'entorn. La dona ha de ser contemplada sempre com un pilar important de socialització. Per això, és precís eliminar les respostes professionals paternalistes consistents a situar les dones marroquines, per exemple, com a capaces únicament de ser beneficiàries d'accions de formació que contemplen atorgar prestació econòmica per l'assistència (beques), amb l'únic objectiu d'incrementar els ingressos de la unitat familiar en casos on s'ha contrastat clarament l'absència de voluntat d'incorporació real i efectiva de la dona a una activitat laboral. Aquestes respostes, encara que sigui de manera involuntària, reforcen dinàmiques familiars en les quals les perspectives i possi-

bilitats de les dones són anul·lades, limitades o impedides pels posicionaments que adopta al respecte el marit, però també els pares o germans.

No s'ha de negar, d'altra banda, la contradicció que comporta l'existència d'un elevat nombre de demandes d'ajut econòmic per insuficiència d'ingressos en les famílies marroquines, amb el percentatge superior al 50% de dones marroquines que manifesten no tenir expectatives de treballar a Espanya. Les respostes a aquestes situacions de dificultat econòmica i per augmentar els ingressos familiars a curt o mitjà termini, a més de contemplar la necessària implicació de tots els familiars adults de la família en el procés –i no només de les dones com a destinatàries directes de la intervenció–, han d'oferir mesures de suport a través d'accions de formació per a l'ocupació i de recerca d'ocupació.

Des del coneixement dels perfils familiars que es descriuen s'han de concebre també com a accions per a la inserció aquelles que constitueixen l'esglaió més baix del procés, és a dir, els programes consistents en aprendre l'idioma de la societat de destí, encara que això signifiqui contemplar els processos d'inserció com a períodes llargs i amb avenços lents en molts dels casos. Potenciar la competència lingüística de les dones ha de considerar-se una exigència de primer ordre per iniciar qualsevol procés d'integració en la societat de destí, més encara si les dades revelen que més del 86% de les dones arribades al municipi no supera els 26 anys d'edat, i per tant malgrat la previsible lentitud dels processos que s'inicien, les expectatives d'inserció en grups d'edat tan joves han de contemplar-se com un objectiu real i possible. Aquests programes bàsics, que constitueixen el primer esglaió de la inserció i que tenen com a objectiu potenciar la competència lingüística de les dones novingudes a la socie-

tat de destí, han de contemplar també accions perquè coneguin l'entorn i els diferents sistemes que el conformen.

D'altra banda, amb relació a les barreres existents entre els autòctons i la població marroquina fonamentades en el desconeixement mutu, la RF –és a dir el fet que l'immigrant porti a residir amb ell la família i contribueixi al creixement del col·lectiu en el municipi–, pot ser percebuda també pels primers com una amenaça, que només pot superar-se des de l'acostament entre les parts, al qual sens dubte pot contribuir la

difusió de la informació objectiva sobre aquestes.

Per acabar, la informació que proporcionen els processos de RF que es realitzen amb la participació de l'administració local han de servir per dissenyar recursos, dirigits als menors que arriben al municipi, adequats a les seves característiques d'edat, coneixements previs, expectatives i possibilitats, i en disposició de ser oferts des del primer moment de l'arribada de les famílies al lloc de destí.

Bibliografia

Aranda Aznar, J. "Acceso a la propiedad de la vivienda de la población inmigrante". Ministeri de l'Habitatge, 2006.

Bravo, F; García, P; Planet, Ana I.; Ramírez, A. (coordinadors). "Atlas de la inmigración marroquí en España". Taller de Estudios Internacionales Mediterráneos. Universidad Autónoma Madrid, 2004.

Ezquerro Ubero, J.J. "El derecho a vivir en familia de los extranjeros". Migraciones, 1997.

Forum Donis Femmes. "Estudio sobre la situación de las mujeres en el Rif i su participación en el desarrollo. Caso de Alhucemas". Direcció General de Cooperació. Govern de les Illes Balears.

Gómez Cresp, P. "Gestación y puesta en practica de la reagrupación familiar como estrategia". Migraciones, núm. 5. Instituto Universitario de Estudios sobre Migraciones, 1999.

Gregorio Gil, C. "Migración femenina. Su impacto en las relaciones de genero". Madrid: Narcea ediciones, 1998.

Quiros Fons, A. "La reagrupación familiar de extranjeros en España: Régimen aplicable y propuestas". Universidad de Murcia, 2006.

Segarra, M. "Mujeres magrebíes". Icaria-Antrazyt, 1997.